

4

Innsamling av minoritetskilder

Åpenhet, et arkiverende bibliotek og nasjonens hukommelse

Michelle Antoinette Tisdel

Innledning

I dette kapittelet utforskes åpenhet som verdi, tankesett og praksis, relatert til arkiverende biblioteker og innsamling av publisert og upublisert kildemateriale skapt av personer med minoritetsbakgrunn. Her omtales slikt kildemateriale som minoritetskilder. Norsk kulturpolitikk tildeler biblioteker, arkiver og museer sentrale roller når det gjelder inkludering og demokratisering av kunnskap.¹ Arkiverende biblioteker har en viktig rolle i innsamling, bevaring og formidling av materiale som skal gjenspeile dagens samfunn. Nasjonalbiblioteket benyttes som et eksempel på et arkiverende bibliotek med en sentral rolle i forskning, samfunnsdokumentasjon og kulturarvproduksjon.

Som sosialantropolog har jeg studert statlig kulturpolitikk, kulturinstitusjoner, inkludering og kulturarvproduksjon (Tisdel, 2006, 2008). I mer enn åtte år har jeg jobbet som forskningsbibliotekar ved Nasjonalbiblioteket, hvor mine oppgaver har inkludert blant annet vurdering av bøker og annet materiale for opptak i samlingen. I 2015 ble jeg kontaktet av en representant for Afrikan Youth in Norway (AYIN), en organisasjon som ble etablert på 1990-tallet for

¹ Se blant annet Meld. St. 10 (2011–2012) *Kultur, inkludering og deltaking* og St.meld. nr. 17 (2005–2006) 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold. Se også ABM-skrift nr. 12, 25, 26 og 28.

ungdom med afrikansk bakgrunn. Organisasjonen skulle feire sitt 25-årsjubileum, og vedkommende ønsket å skape et arkiv om deres arbeid, erfaring og bidrag til det norske samfunnet. Henvendelsen reiser interessante spørsmål om innsamling av minoritetskilder, og den illustrerer en kildegruppes perspektiv på innsamling av minoritetskilder.

Hvordan vurderer et arkiverende bibliotek som Nasjonalbiblioteket nyere minoriteters materiale og dets relevans for sentrale aspekter ved norsk samfunns- og kulturliv? Har offentlige bevaringsinstitusjoner fortsatt et majoritetsperspektiv? Kan de samle inn og formidle minoritetskilder som speiler kulturelt mangfold i samfunnet? Her argumenterer jeg for at åpenhet som tenkemåte, verdi og praksis kan påvirke innsamlingen og formidlingen av minoritetskilder i arkiverende biblioteker.

Struktur, data og metode

Kapittelet begynner med en begrepsavklaring og en diskusjon om norsk kulturpolitikk og kulturelt mangfold, før en teoripresentasjon. Seksjonen om minoritetskilder, kildegrupper og identitet er kjernen i kapittelet. Her presenteres et sammensatt datagrunnlag med eksempler på kildegrupper og innsamling av minoritetskilder i USA og Norge, hvor førstnevnte viser at i noen kontekster er det minoriteter selv som må sørge for innsamling og bevaring av sitt materiale. Deretter benyttes Afrikan Youth in Norways (AYIN) henvendelse til Nasjonalbiblioteket som empirisk eksempel på utfordringer rundt innsamling av minoritetskilder i Norge. AYIN presenteres som en potensiell arkivskaper og samarbeidspartner til et arkiverende bibliotek som Nasjonalbiblioteket. Nasjonalbiblioteket er en nasjonal institusjon og et arkiverende bibliotek med en instrumentell og symbolsk samling. Forholdet mellom forvaltning av pliktavleveringsloven og supplering av samling gjennom anskaffelse diskuteres. Det drøftes i hvilken grad kildegruppers verdier, vurderinger og historieforståelse bør vektlegges i vurdering av materialet. Kapittelet avrundes med en presentasjon av Oslo byarkivs innsamlingsprosjekt «Spor etter oss» fra «Oslos multikulturelle arkiver». Dette prosjektet illustrerer hvordan åpenhet – som verdi, tankesett og praksis – kan benyttes av et arkiverende bibliotek som Nasjonalbiblioteket. Her drøftes inkludering, medvirkning og kompetanseheving som konstruktive metoder.

Hovedbegreper og teoretiske tilnærminger

Åpenhet – verdi, tankesett og praksis

Norsk kulturpolitikks satsinger på «helhetlig samfunnsdokumentasjon», inkludering, deltagelse og kulturelt mangfold kan forstås som et uttrykk for et ønske om økt åpenhet.² Åpenhet og manglende åpenhet i arkiverende biblioteker kan påvirke vurderingsprosesser og tolking av innsamlingskriterier. Et vurderingskriterium som Nasjonalbiblioteket legger til grunn for materialet som ikke omfattes av pliktavleveringen er blant annet materialets kulturelle og samfunnsmessige verdi. I tillegg skal relevansen og potensialet som materialet har for forskning og formidling vurderes.³ I denne sammenheng kan åpenhet innebære utforskning av nye metoder, samarbeidspartnere, materiale, felter og emner. Åpenhet er nødvendig for at arkiverende biblioteker skal utføre bevisst innsamling, bevaring og formidling av minoritetskilder og vurdere dette materialet som relevant dokumentasjon på «norsk» samfunnsliv.

Åpenhet i arkiverende biblioteker handler også om å ha en bevissthet om sin rolle i kunnskapsproduksjon. Ansvaret for å samle inn, bevare og formidle innebærer makt til å definere «det nasjonale» og «nasjonen», og til å inkludere og ekskludere materielle spor etter mennesker fra offentlige samlinger, institusjoner og eventuelt den offentlige hukommelse. Innsamling av materiale som er skapt av og for nye minoriteter, er viktig og kan påvirke bevaringsinstitusjonenes instrumentelle, produktive og symbolske kapasitet. Åpenhet kan være avgjørende for bibliotekets fremtidige rolle som samfunnsaktør og demokratiserende institusjon.

Minoriteter, kildegrupper og minoritetskilder

Begrepe *minoritet* og *minoritetsgruppe* brukes her for å beskrive personer som anerkjenner tilhørighet til en etnisk, kulturell, språklig, religiøs eller

2 NOU 2013: 4 *Kulturutredningen 2014*, Meld. St. 10 (2011–2012) *Kultur, inkludering og deltaking*, St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*, St.meld. nr. 17 (1996–97) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge* og St.meld. nr. 47 (1996–97) *Kunstnarane*.

3 «Anskaffelse av materialtyper som ikke er omfattet av loven, bør gjøres ut fra en vurdering av den kulturelle eller samfunnsmessige verdien. Dette gjelder også utenlandske dokumenter som omhandler nordmenn eller norske behov. Som tilleggskriterium ved anskaffelse skal en se på relevansen og potensialet som materialet har for nåværende og framtidig forskning og formidling.» <http://www.nb.no/Om-NB/Fakta/Strategi/Samlingspolitikk>

annen nasjonal bakgrunn.⁴ Minoritet defineres ofte som en gruppe som utgjør et mindretall av folket i et land som har flere etniske, nasjonale, religiøse eller språklige grupper. I Norge omfatter begrepet minoriteter urfolk, nasjonale minoriteter og personer med innvandrerbakgrunn. Status som urfolk og nasjonale minoriteter er lovfestet i Norge og omfatter en anerkjennelse av gruppens lange historiske tilknytning og bidrag til den norske kulturarven.⁵ Men «nyere minoriteters» relevans for «det nasjonale» kan være vanskelig å vurdere.

Her skal jeg fokusere på minoriteter som «kildegrupper» (Peers & Brown, 2003) eller opphavspersoner til dokumenter, objekter og fortellinger som innsamles, bevares og formidles av arkiverende biblioteker. Begrepet *kildegruppe* brukes for å beskrive kulturelle grupper som avleverer objekter og dokumenter til kulturarvinstitusjoner. Det kan gjelde de som skapte eller eide materialet, deres etterkommere eller andre som deler en felles identitetsforståelse (Peers & Brown, 2003, s. 2). *Minoritetskilder* benyttes her som materielle og immaterielle spor som er skapt av personer med minoritetsbakgrunn, og som inneholder informasjon om opphavspersoners tanker og hendelser i ulike kontekster. Dette materialet er viktig for å kunne dokumentere Norge og norsk samfunnsutvikling ut fra ulike perspektiver.

Glokalitet, kulturelt mangfold og «det nasjonale»

Migrasjon og kulturelt mangfold har alltid vært viktige aspekter ved samfunnsutvikling og kan ofte utfordre ideer om nasjonen og «det nasjonale». En måte å sikre helhetlig samfunnsdokumentasjon på er å utvide ideer om «det nasjonale» og å anvende kulturelle referanser og sosiale tilkoblingspunkter som har relevans for minoriteter og underrepresenterte grupper. *Glokalitet* og transnasjonalitet beskriver aspekter ved samfunnsutvikling og forhold i Norge i senere tider. Eriksen hevder at globalisering er «glokal» (jf. Eriksen, 2008), og at glokalitet viser til at «menneskers liv utspiller seg på spesifikke steder, selv om de er transnasjonale» (Eriksen, 2008, s. 169). Ut fra dette perspektivet kan det «glokale» anses som en del av det nasjonale, og omvendt.

4 Begrepet minoritet er omdiskutert, og kan defineres ut fra ulike kriterier og sosiokulturelle kontekster.

5 Jøder, romanifolket, rom, kvener og skogfinner fikk status som nasjonale minoriteter i 1998, da Norge ratifiserte Europarådets rammekonvensjon av 1. februar 1995 om beskyttelse av nasjonale minoriteter (Banik, 2015).

En tankemåte som fører til bruk av nye sosiale og kulturelle referansepunkter, kan påvirke et arkiverende biblioteks vurdering av minoritetskilder. I noen tilfeller er vurderingen av materialets verdi og relevans for norsk samfunnsutvikling eller kulturliv avgjørende for om materialet blir tatt opp i samlingen. I arkiverende biblioteker kan denne formen for åpenhet føre til oppdatering og utvikling av innsamlingskriterier. Dette kan legge til rette for nye fremstillinger av nasjonen og det nasjonale. Brede kriterier som gjelder alle, er et implisitt og *de facto* aspekt ved den norske pliktavleveringsloven. Loven anser alt—uansett tema og kvalitet—som er publisert for et norsk allment publikum, som bevaringsverdig. I denne konteksten betyr «norsk» at materialet er utgitt i Norge og for et publikum i Norge. Dette gjelder både norske statsborgere og andre statsborgere som er bosatt i Norge.

Norsk kulturpolitikk, åpenhet og kulturelt mangfold

Flere publikasjoner har drøftet sektorens samfunnsansvar og rolle i demokrati og inkludering.⁶ Flere statlige rapporter har fremhevet behovet for å styrke innsamling, dokumentasjon og faglig formidling av «minoritetskulturer» i ABM-institusjoner.⁷ St.meld. nr. 17 (2005–2006) 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold fastslo nettopp dette.

Innenfor arkiv-, bibliotek- og museumsfeltet er det behov for å styrke dokumentasjon og formidling av minoritetskulturer og sikre at institusjonene blir steder der minoriteter selv kan forme og oppleve kulturelle trekk som vedrører egen identitet. Like viktig er det at majoriteten får innsikt i minoritetenes kulturer, og at kulturelle endringer i det norske samfunnet blir belyst. Samtidig vil det også være aktuelt å drive målrettet informasjon om disse endringene.⁸

Sitatet illustrerer hvordan norsk kulturpolitikk bruker åpenhet som verdi i vektlegging av mangfold. Meld. St. 10 (2011–2012) *Kultur*,

6 Eksempler inkluderer *Bibliotekene og det flerkulturelle Norge* (Vaagan, 2005), *Arkivene, bibliotekene, museene & de nasjonale minoritetene* (Holmesland, 2006), *ABM-institusjonene i Norden. Kompetanseoppbygging for et multikulturelt normalsamfunn* (Rekdal, 2005), *Mellom undringshjem og kamparenaer. Museer og den flerkulturelle virkeligheten* (Einarsen, 2005) og *Arkiv, demokrati og rettferd* (ABM-utvikling, 2006).

7 Meld. St. 10 (2011–2012) *Kultur, inkludering og deltaking* (Kulturdepartementet, 2011), St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014* (Kultur- og kyrkjedepartementet, 2003), St.meld. nr. 17 (1996–97) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge* (Kommunal- og arbeidsdepartementet, 1997) og St.meld. nr. 47 (1996–97) *Kunstnarane* (Kulturdepartementet, 1997).

8 St.meld. nr. 17 (2005–2006) 2008 som markeringsår for kulturelt mangfold.

inkludering og deltaking påpekte også at museer, arkiver og biblioteker har viktige funksjoner i arbeidet med å «presentere ulike kunnskapskilder og informasjon om nasjonale minoriteter». En sentral idé bak denne omtalen av kulturarvinstitusjoner er at alle har rett til offentlig informasjon om sin egen historie. På denne måten gir norsk kulturpolitikk bevaringsinstitusjonene viktige funksjoner når det gjelder demokrati, kunnskapsproduksjon, kunnskapsformidling og kulturell og sosial inkludering. Dette kobler institusjoners rolle og oppgaver — innsamling og formidling – med kulturpolitiske verdier.

Biblioteket og samfunnet

Bibliotekets rolle er instrumentell gjennom tradisjonelle oppgaver og funksjoner. Det å legge til rette for fremtidig kunnskapsproduksjon gjennom innsamling, bevaring og formidling er en fundamental og viktig samfunnsoppgave. Norsk kulturpolitikk beskriver biblioteker som viktige ledd i demokratiets infrastruktur og som en del av landets kulturelle grunnmur (jf. NOU 2013:4). Samlinger anses som byggesteiner for identitet og historieforståelse og som en forutsetning for forskning (jf. SAMDOK, 2014). Åpenhet kan påvirke et arkiverende biblioteks fremtidige rolle som samfunnsutvikler og demokratiserende institusjon.

Biblioteket er en produktiv institusjon fordi dets samlinger og tjenester bidrar til tilgjengeliggjøring av informasjon, læring, kreative prosesser og kunnskapsproduksjon. En institusjons bidrag til kunnskapsproduksjon er et aspekt ved dens produktive kapasitet. Inkluderende innsamling, bevaring og formidling kan påvirke bibliotekets instrumentelle oppgaver, men også dets symbolske samfunnsrolle som nasjonens hukommelse.

Samlinger, informasjon og kunnskap

Kulturarvinstitusjoner både forvalter og skaper informasjon, kunnskap og kulturarv gjennom samling, bevaring og formidling (Kirshenblatt-Gimblett, 1998; Tisdell, 2008). Trouillot (1995) påpeker at innsamling av informasjon og materiale er et særdeles viktig moment når fakta skapes. Han fremmer at historie er kunnskap som ofte er uatskillelig fra sosial prosess (Trouillot, 1995, s. 26). Innsamling og synliggjøring av samlinger og primærkilder som er skapt

av minoriteter i Norge, er et viktig analytisk steg i fremtidig kunnskapsproduksjon om norsk samfunnsliv (jf. Maliniemi, 2010a, 2010b).⁹

Et viktig poeng er at dokumenter og arkivmateriale har både tekst og undertekst. Det vil si at dokumenter er både bevis på hendelser og resultat av en handling som er en del av en større prosess eller kontekst (jf. Maliniemi, 2010b, s. 52–53). En møteprotokoll og et brev er både bevis på hendelser og et faktum. Samtidig kan dokumentenes status som objekt i en samling være resultat av en prosess som for eksempel et dokumentasjonsprosjekt eller faglig vurdering av en gave mottatt av en institusjon. Med andre ord er bevis og dokumenter spor etter mennesker, samtidig som de har sine egne spor. Samlinger har også tekster, kontekster og undertekster. Samlinger speiler verdier, prioriteringer og kontekster som skaper og påvirker dem i ulike perioder.

Kaplan (2000) beskriver innsamling og arkivdanning som en viktig prosess og et redskap i kunnskapsproduksjon og identitetspolitikk. «Arkivarer vurderer, samler inn og bevarer de rekvisittene som blir brukt til å bygge forestillinger om identitet. I sin tur, blir forestillinger om identitet bekreftet og berettiget ettersom historiske dokumenter validerer deres autoritet», ifølge Kaplan (2000, s. 126). Fremstillinger av nasjonen og det nasjonale bygger på en rekke bærende ideer om samfunnets folk og historie.¹⁰ Har mangfold og inkludering blitt nye bærende ideer om det norske samfunnet? Speiler og bidrar nasjonale samlinger til nye sosiale historier i Norge?

Den «nye sosiale historien» som utviklet seg i USA på 1960- og 1970-tallet, assosieres ofte med inkludering, klassekamp og sosial rettferdighet. Historiker og statsviter Howard Zinn argumenterte for en historieforståelse som inkluderte de marginale og grasrota (Zinn, 1980; Daniel, 2010, s. 83; Johnston, 2001, s. 213).¹¹ Sentralt i dette var bevaringsinstitusjoners rolle i å styrke og legitimere ulike gruppers identiteter og dokumentasjon av samfunnsutvikling fra ulike historiske perspektiver (jf. Jimerson, 2007; Daniel, 2010). På denne måten skulle den nye sosiale historien forebygge ekskludering av underrepresenterte grupper og fungere som en motvekt mot institusjoners makt og autoritet.

9 Se Maliniemi (2006, 2010b) for en omfattende diskusjon av minoritetskilder i norske offentlige arkiver og nyere teorier om arkiv, postkolonialisme og minoriteter (s. 51–76).

10 Se også Terry Cooks (2011) artikkel om vurderingsprosesser, samfunnsdokumentasjon og identitetsprosesser.

11 Zinn argumenterte for en historieforståelse «nedenfra og opp». Under en tale for Society of American Archivists oppmuntret han arkivarene «to compile a whole new world of documentary material about the lives, desires and needs of ordinary people» (Johnston, 2001, s. 213).

Ekskludering, makt og «stillheter» i samlinger

Zinn påpekte at praksiser som vurdering og innsamling i offentlige arkiver og bevaringsinstitusjoner tjente og styrket dominante sosiale og politiske strukturer ved at de ekskluderte bestemte grupper og perspektiver (jf. Daniel, 2010; Johnston, 2001). Oppbygging av samlinger etter innsamlingskriterier og politikk kan også skape hull i samlinger og historie: Objekter og informasjon som *ikke* samles inn, skaper indirekte hull i samlingene. Trouillot (1995) beskriver prosesser som skaper hull i samlingen, som «produksjon av stillheter». Dette kan oppstå når enkelte perspektiver og elementer uteblir og blir valgt bort, enten bevisst eller ubevisst, som resultat av uaktsomhet. Ifølge Trouillots forklaringsmodell er hull og «stillheter» i samlinger farlige og fører til monologhistorier – historier som ikke synliggjør et mangfold av stemmer, aktører og perspektiver.

Institusjonelle kriterier og vurderingsprosesser

Institusjonelle vurderingskriterier har ulike underbyggende prinsipper. Nasjonalbibliotekets samlingspolitikk omtaler «kulturell og samfunnsmessig verdi» og «relevans og potensial som materialet har for forskning og formidling» som vurderingskriterier for gaver og innkjøp.¹² Slike kriterier kan vurderes opp mot en institusjons mandat, verdigrunnlag og et definert bevaringsområde. Vurderinger tar utgangspunkt i kriterier og samlingspolitikk, men suppleres også av subjektive tolkninger og skjønn. Relevans og potensial som vurderingskriterier er subjektive ideer som bør revurderes jevnlig i institusjoner som har et nasjonalt ansvar for å samle inn og bevare samfunnsdokumentasjon. Det er viktig å være bevisst på at vurderingsprosesser, institusjoners og individers kriterier og daglige rutiner kan bidra til en de facto innsamlings- og identitetspolitikk.

Fagspesialister i arkiverende biblioteker har makt når de tolker vurderingskriterier og bestemmer hvilke fakta, dokumenter og bevis som kan samles inn og bli byggeklosser for kunnskapsproduksjon (jf. Kaplan, 2000; Trouillot, 1995).

12 «Anskaffelse av materialtyper som ikke er omfattet av loven, bør gjøres ut fra en vurdering av den kulturelle eller samfunnsmessige verdien. Dette gjelder også utenlandske dokumenter som omhandler nordmenn eller norske behov. Som tilleggskriterium ved anskaffelse skal en se på relevansen og potensialet som materialet har for nåværende og framtidig forskning og formidling.» <http://www.nb.no/Om-NB/Fakta/Strategi/Samlingspolitikk>

Noen prosesser kan kreve skjønsmessige vurderinger ut fra ulike faglige hensyn og prioriteringer.¹³ Om relevans forstås som «betydning, viktighet for bedømmelse av noe» kan prinsippet kombineres med åpenhet og bidra til å øke mangfold i samlinger. Andre konsepter som er i slekt med relevans og potensial, er «bevaringsverdig», «viktig» og «verdifull».

Nye innsamlings- og dokumentasjonsmetoder ble utviklet i forbindelse med bevegelsen rundt sosialhistorie i USA. Dokumentasjonsstrategier som blant annet legger vekt på materialets kontekst, geografi og sosiale temaer ble viktige. Samarbeid og feltarbeid ble også vanlige metoder brukt av aktivist- og feltarkivarer som ønsket både å bygge relasjoner med kildegrupper og å dokumentere minoriteters historier i USA (jf. Daniel, 2010; Johnston, 2001).

Minoritetskilder og identitet

Ifølge norsk kulturpolitikk har offentlige bevaringsinstitusjoner ansvar for å sikre og formidle minoritetskilder og kulturer. Dette anses som et bidrag til inkludering og helhetlig samfunnsdokumentasjon, men arbeidet håndteres ulikt av institusjoner. Enkelte offentlige bevaringsinstitusjoner har vurdert nye kriterier, strategier og metoder for å sikre minoritetskilder. Mange virkemidler fra pliktavleveringsloven til spesielle satsinger, prosjektarbeid og samarbeid med kildegrupper kan bidra til å sikre minoritetskilder. For kildegrupper kan dokumentasjonsarbeid knyttes til at deres bidrag til samfunnet blir anerkjent. Om det ikke finnes muligheter for å inkluderes i offentlige samlinger – om en gruppe eller organisasjon blir ekskludert fra sentrale institusjoner – kan gruppen velge å ta ansvar for selv å samle inn og bevare materiale. Dette var tilfellet da The American Jewish Historical Society (AJHS), USAs eldste arkivsamling etter minoriteter, ble etablert i 1892. Forhold rundt etablering av AJHS og AYIN har mange paralleller. Begge er relevante for å forstå kildegrupperes perspektiver på innsamling av minoritetskilder og arkiverende bibliotekers viktige rolle for samfunnsdokumentasjon.

13 Dette kan gi et inntrykk av at relevans vurderes subjektivt og tilfeldig. Dermed kan relevans fremstå som tvetydig i ulike kontekster.

AJHSs behov for å dokumentere, samle inn og bevare sin eksistens for fremtiden var preget av den sosiale og historiske konteksten. I USA på slutten av 1800-tallet fantes det økende fremmedfrykt, innvandring og økonomisk ustabilitet. AJHS fryktet økt diskriminering mot jøder og intern fragmentering blant jøder i USA (jf. Kaplan, 2000). Jøder møtte paradoksale holdninger til deres identitet og tilhørighet i USA. AJHS følte behov for å fortelle en alternativ historie om jøder i Amerika — at de var en assimilert og integrert minoritetsgruppe.

Noen kildegrupper ønsker å bli representert og synlig i samlinger. Det kan handle like mye om inkludering som om makten til å definere seg selv overfor omverdenen og majoritetskulturen. Dette er ofte et viktig aspekt ved meningsproduksjon og diskurser om tilhørighet. AJHS brukte dokumentasjonsprosjektet som redskap for å motvirke diskriminering, ekskludering, stereotypier og rasisme. I Kaplans analyse påpekes hvordan gruppen tar ansvar for eget dokumentasjonsarbeid og historiefremstillingen for å legitimere en felles identitet og et positivt bidrag til det amerikanske samfunnet. AJHS er også et eksempel på hvordan bevaring og formidling av minoritetskilder i samtiden blir viktig for historisk dokumentasjon og nasjonen i fremtiden.

Våren 2015 mottok jeg en henvendelse fra en representant for Afrikan Youth in Norway (AYIN), en frivillig organisasjon som har jobbet i gråsonen mellom kultur- og samfunnsliv. AYIN, i likhet med American Jewish Historical Society i USA, ville bevare kildemateriale som dokumenterer deres arbeid og positive bidrag til samfunnet.¹⁴

Afrikan Youth in Norway (AYIN)¹⁵

Jeg trenger din veiledning! AYIN er i ferd med å forsvinne i glemmeboka! Min idé er å samle bilder, dokumentasjon, videoer o.a. til et slags arkiv el. Hva tenker du?

14 Arkivet etter dokumentasjonsprosjektet «Afrikanere i Norge» bevares av Riksarkivet. Prosjektets formål var å dokumentere og synliggjøre aspekter ved afrikaneres historie i Norge gjennom 400 år. Prosjektleder Yacoub Cissé ønsket å formidle positive fremstillinger av og kunnskap om afrikanere i Norge (jf. Falahat & Cissé, 2011).

15 Baba Buntu (Amani Olubanjo Buntu) tok initiativet til Afrikan Youth in Norway i 1994. AYIN tok også initiativ til kulturfestivalen Afrikan History Week Norge. I Wikipedia omtales AYIN som «en organisasjon for barn og ungdommer i Norge med bakgrunn fra Afrika. De driver en rekke aktiviteter som seminarer, turer, leksehjelp og musikk- og dansegrupper og lesering med afrikansk litteratur. De beskriver seg som Norges eneste pan-afrikanske ungdomsorganisasjon.» https://no.wikipedia.org/wiki/Afrikan_Youth_in_Norway

Litt bakgrunn:

For en 15–16 år siden var jeg en aktiv koordinator og ressursperson innen Afrikan Youth in Norway. Ved et punkt var jeg også nestleder, samt koordinator for musikkprosjektet «The R.I.S.E. Project», hvis arbeid resulterte i albumet «Maroon» (2002). Jeg sitter derfor på en del materiale. [...]

Organisasjonens aktiviteter begynte så smått mot midten av nittitallet. Unge norsk-afrikanske ungdomsarbeidere opplevde at den yngre generasjonen norsk-afrikansk ungdom slet med å finne seg til rette i Oslo og omegn. De fleste av dem var både født og oppvokst i Norge, men deres utseende gjorde at de «stakk seg ut» i det på den tiden ganske så homogene norske samfunnet. De følte seg «norske», men ble ikke behandlet på lik linje med annen norsk ungdom. De følte seg mistenkeliggjort, marginalisert og utilpass, og dette skapte utagerende oppførsel hos enkelte, som så satte resten i dårlig lys.

For å motvirke denne nedadgående og negative spiraleffekten, satte [...] i gang aktiviteter for utvalgt ungdom i og rundt Furusetklubben i Oslo. Intensjonen var å gi ungdommene en opplevelse av frihet fra hverdagens press. Ved å føre ungdommene sammen, fikk de også oppleve at de ikke var alene i sin frustrasjon, og at denne var berettiget.

Ut av disse møtene vokste organisasjonen og ressurscenteret Afrikan Youth in Norway (AYIN), med aktiviteter som leksehjelp, leseringer, danse- og musikkworkshops, seminarer og hytteturer.

Pr. i dag har organisasjonen svært begrenset aktivitet, og det er lov å håpe det er fordi behovet for et slikt ressurscenter ikke er like prekært som tidligere. MEN, AYIN har vært en prekær del av Norges flerkulturelle historie. Dette var første gang innvandrernes barn, født i Norge, selv tok til orde for endringer i samfunnet. «Negerdebatten», utallige rasismediskusjoner, debatter rundt flerkulturalitet, politiets håndtering av minoriteter, osv. AYIN, og dens representanter, har vært en vital del av samfunnsutviklingen. Samfunnsaktører som Asta Busingye Lydersen, Thomas Talawa Prestø, Haddy N'jie og Hannah Wozene Kvam har vokst ut av AYIN. For ikke å glemme utallige unge mennesker som gjennom møtet med AYIN og dets ressursnettverk fikk støtte til å fortsette utdanning, og som nå er forbilder for en ny generasjon unge norsk-afrikanere.

Nå er dessverre denne delen av norsk historie i ferd med å gå i glemmeboka, og det ville, i min ringe mening, utgjøre grov historieforfalskning(!).

Hva synes du jeg bør gjøre? Finnes det ordninger hos dere hvor dette materialet kan samles og arkiveres – slik at andre som skulle ønske å gjøre noe med dette materialet i fremtiden, kan få tilgang til det?¹⁶

Representanten for organisasjonen kommuniserer kildegruppens perspektiv og en historieforståelse. Fortellingen fremhever konkrete hendelser og erfaringer, unike subjektposisjoner og samfunnsforhold på 1990-tallet. For AYIN var identitetsarbeid grunnleggende for å forebygge utfordringer som mange afrikanske ungdommer møtte. Representanten for AYIN mener at organisasjonens ungdomsarbeid var viktig for å styrke afrikanske ungdommers tilhørighet og gi dem et positivt selvbylde (jf. Jahren, 2006). I tillegg hevet deres arbeid forståelsen og kunnskapsnivået i resten av samfunnet. «AYIN har spilt, og fortsetter å spille, en svært viktig rolle for afrikaneres identitet i Norge og som ressurscenter for samfunns- og utviklingsspørsmål», slås det fast i Wikipedia.¹⁷ Representanten uttrykker bekymring over at informasjon om organisasjonen, medlemmenes arbeid og deres unike perspektiv på de berørte samfunnsfeltene kan bli glemt og utilgjengelig for andre interesserte og forskere.

For å bli tatt opp i Nasjonalbibliotekets samling skal AYINs materiale vurderes ut fra institusjonens samlingskriterier og bevaringsprofil for privatarkiver. Ifølge institusjonens samlingspolitikk skal innkjøp, gaver og deponering vurderes etter samme kriterier: kulturell eller samfunnsmessig verdi og relevans for forskning og formidling. Hvilke kriterier og hvilken fagkunnskap bør benyttes for å vurdere AYINs kulturelle eller samfunnsmessige verdi? Hvordan kan relevans for forskning og formidling vurderes? I hvilken grad bør institusjonen vektlegge organisasjonens vurdering av egen verdi og relevans?

Åpenhet kan handle om å benytte kriterier med nye sosiale og kulturelle referansepunkter. Verdi og relevans kan måles ut fra ulike krav. En indikator på materialets verdi og relevans kan være tilknytning til kjente personer og prosjekter som var aktive i et miljø eller en organisasjon. Materialets verdi kan også vurderes basert på om organisasjonens arbeid har ført til nytenking eller

16 E-post sendt til forfatteren fra en representant for Afrikan Youth in Norway i 2015.

17 https://no.wikipedia.org/wiki/Afrikan_Youth_in_Norway

viktige prestasjoner i en nasjonal, regional eller lokal kontekst. AYINs arbeid, engasjement og innflytelse er omtalt i litteratur om ungdom og utdanning, helse, antirasisme og inkludering.

I samme periode som AYIN ble etablert for å jobbe med minoritetsungdom, ble St.meld. nr. 17 (1996–97) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge* publisert. Meldingen fastslo:

Regjeringen legger til grunn at det norske samfunnet har vært og i økende grad vil være flerkulturelt. Kulturelt mangfold er berikende og en styrke for fellesskapet. På alle områder må det legges til rette for åpenhet og dialog, samhandling og nyskaping. Rasisme og diskriminering er i strid med våre grunnleggende verdier og må motarbeides aktivt. (St.meld. nr. 17 (1996–97), s. 7)

Meldingen viser til aspekter ved samfunnet og utviklinger som skapte behov for AYIN. Sett i lys av dette er AYIN et eksempel på en engasjert minoritetsorganisasjon som har tatt ansvar for dialog, samhandling og nyskaping i samfunnet. Både som samarbeidspartner og som rådgiver bidro AYIN til en rekke studier og prosjekter i regi av offentlige organer (jf. Shaka prosjektgruppe, 2002; OMOD, 2006; Bui & Getachew, 2005; Jahren, 2006).¹⁸ AYINs representant beskriver i e-posten ovenfor deres bidrag til kunnskap om minoritetsungdom, mangfold og flerkulturell identitet i Norge. Allikevel finnes det ikke en entydig tolkning av AYINs kulturelle eller samfunnsmessige verdi og relevans for forskning og formidling.

At AYINs representant vurderer arkivdanning og tar kontakt med Nasjonalbiblioteket, viser at organisasjonen anser seg selv som en viktig stemme på den nasjonale arenaen. At organisasjon velger Nasjonalbiblioteket, viser også hvilken rolle og makt bevaringsinstitusjoner har i å legitimere minoriteters historie, fortellinger og identitet. Eksemplet illustrerer også at minoritetsorganisasjoner deltar i dokumentasjonsprosesser og ønsker å avlevere materialet til bevaringsinstitusjoner. Slike initiativer kan være instrumentelle, symbolske og produktive for organisasjoner og for bevaringsinstitusjoner.

Representantens narrativ om AYIN og henvendelsen illustrerer aspekter ved «dobbelt historisitet», eller «dual historicity» – menneskers forståelse og deltakelse som aktør, agent, og subjekt i historie (Trouillot, 1995, s. 24).

¹⁸ I 2005 ble Thomas Tawala Prestø og AYIN foreslått for Innvandrerpriisen 2005 (Barne- og familiedepartementet). https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/overrekkelse_av_innvandrerpriisen/id269711/

Som AJHS og AYIN viser, er noen grupper aktive deltakere i dokumentering, innsamling og bevaring. De kan ha ulike motiver for å opprette arkiv, avlevere dokumenter og formidle sin historie til omverdenen. AYINs henvendelse til Nasjonalbiblioteket kan forstås som en invitasjon til samarbeid, men også som en utfordring eller anrop. Kan eller ønsker Nasjonalbiblioteket eller andre institusjoner å bevare og formidle AYINs upubliserte materiale og historie?

Nasjonalbiblioteket – arkiverende bibliotek og «nasjonens hukommelse»

AYINs representant tok først kontakt med Nasjonalbiblioteket – institusjonen som ofte omtales som «nasjonens hukommelse». Nasjonalbiblioteket er et arkiverende bibliotek, og virksomheten er forankret i lov 9. juni 1989 nr. 32 om avleveringsplikt for allment tilgjengelige dokumenter. Loven utgjør kjernen i institusjonens samlingsvirksomhet og -politikk. Nasjonalbiblioteket skal ha landets mest komplette samling av publisert norsk materiale.

To viktige oppgaver som omtales i Nasjonalbibliotekets samlingspolitikk, er:

- ta imot, registrere og ta vare på pliktavlevert materiale
- bygge ut samlingene med relevante kjøp, gaver og deponering

Pliktavlevering og selektiv anskaffelse er svært forskjellige metoder for innsamling. Den første er en form for ukritisk og åpen innsamling, mens den andre er en selektiv form for innsamling som stort sett utføres av fagspesialister.

Åpenhet er et viktig prinsipp i pliktavleveringsloven. Pliktavleveringsloven er multimedial og omfatter alt publisert materiale – uavhengig av materialtype og publiseringskanal – og ulike typer utgivelser. Bevart materiale skal utgjøre kildemateriale for forskning og dokumentasjon. Loven behandler alt materiale som er publisert i Norge, ukritisk. Dette fører til en variert og sammensatt samling som gjenspeiler samfunnets publiserte informasjons- og kunnskapsproduksjon.

Samlingen skal suppleres ved selektiv anskaffelse av samme materialtyper. Anskaffelse – kjøp eller overtakelse av materiale – gir mulighet for å prioritere materialtyper og fagområder som pliktavleveringen ikke omfatter. Men anskaffelser styres av faglige vurderinger og avgrensinger, der fagansatte tolker og implementerer institusjonens samlingspolitikk. Anskaffelsene gir

Nasjonalbiblioteket mulighet til å ta hensyn til tidsaktuelle saker samt ivareta og bygge ut smalere fagområder i tråd med nasjonale og internasjonale forhold.

Som et viktig kulturpolitisk redskap er Nasjonalbiblioteket i en nøkkelposisjon med hensyn til å samle inn minoritetskilder og bidra til helhetlig samfunnsdokumentasjon. Et viktig spørsmål er hvordan anskaffelse av minoritetskilder kan bidra til mer representasjon i samlinger og institusjoner som minoriteter selv oppfatter som relevante. For nasjonale institusjoner som har ansvar for langtidsbevaring, er det viktig at samlingene speiler samfunnet. Nasjonalbibliotekets ansvar for langtidsbevaring av kilder og kulturarv gir dette arkiverende biblioteket en viktig rolle i forskningsinfrastruktur og kunnskapsproduksjon.¹⁹

Nasjonalbibliotekets samling inneholder mange pliktavleverte minoritetskilder og materiale som er relevant for forskning og dokumentasjon. Dette kan være relevant når institusjonen skal vurdere AYINs materiale og håndtere deres forespørsel.

Pliktavlevering av bøker – «Nye stemmer» og minoritetslitteratur

Som arkiverende bibliotek forvalter Nasjonalbiblioteket en samling med bøker som skal speile Norges publiseringshistorie.²⁰ Feltet som omtales som flerkulturell litteratur og minoritets- og innvandrerlitteratur, vokste frem i Norge midt på 1980-tallet (Kongslie, 2005, s. 35; Kongslie, 2007) og består av ulike typer litteratur og svært ulike forfattere. «Minoritetslitteratur» beskriver minoritetsspråklig litteratur skrevet blant annet på samisk,²¹ kvensk, romanes og romani, samt flerspråklige oversettelser og litteratur skrevet på norsk av forfattere med minoritetsbakgrunn. Betegnelsen omfatter også litteratur som omhandler migrasjon, kulturelt mangfold eller et minoritetsperspektiv

19 <http://www.nb.no/Om-NB/Fakta/Mandat>

20 Dette omfatter de to første bøkene som ble utgitt i Norge, Breviarium Nidrosiense og Missale Nidrosiense, begge i 1519. Samlingen omfatter nærmere 1,5 millioner bøker og inkluderer «bøker utgitt i Norge, bøker av nordmenn utgitt i utlandet og bøker om nordmenn, Norge eller norske forhold utgitt i utlandet» <http://www.nb.no/Tilbud/Samlingen/Samlingen/Boeker>

21 Siden 1993 har Nasjonalbiblioteket arbeidet med Samisk bibliografi som en særskilt oppgave. Samisk bibliografi omfatter alt allment tilgjengelig trykt materiale som er avlevert til Nasjonalbiblioteket. Dette arbeidet ble utført av Universitet i Trondheim i perioden fra 1980 til 1993.

(jf. Kongslien, 2005). Beslektete temaer er migrasjon, flukt, kulturelt mangfold, identitet, diskriminering, sosial inkludering, integreringsprosesser og kultur-møter i det norske samfunnet. Litteratur som omhandler flukt, eksil og aspekter ved transnasjonalitet og glokalitet som oppstår på grunn av krig og forfølgelse, inngår også i dette feltet.²² Minoritetslitteratur er en del av «nasjonal litteratur», og «minoritetsdiskurser» kan utvide, utfordre og berike nasjonal litteratur (Kongslien, 2005, s. 35; Kongslien, 2007).

Litteraturen kan representere nye felter og referansepunkter for innsamling av upublisert materiale. Det er fornuftig å ha kjennskap til sammenhenger mellom organisasjoner som AYIN, deres arbeid og ulike sjangere innen minoritetslitteratur. Denne kompetansen kan være avgjørende når man skal vurdere minoritetskilder og deres kulturelle eller samfunnsmessige verdi og relevans for forskning og formidling.

Minoritetslitteraturen assosieres også med en oppblomstring av «minoritetsdiskurser» i det norske offentlige rom. Slike diskurser kan uttrykke perspektiver og fremstillinger om og av minoriteter, men også fremstillinger av majoritetssamfunnet og nasjonal kultur. Minoritetsdiskurser kjennetegnes av en strategisk og politisk opptatthet av identitet og «ikke-identitet» (JanMohamed & Lloyd, 1987, 9). Slike diskurser benyttes ofte i litteratur og kunst for å «negere» majoritetens hegemoniske normer og verdier som betraktes som særlig undertrykkende overfor minoriteter (JanMohamed & Lloyd, 1987, 10; Kongslien, 2005). Nye temaer og perspektiver kan både berike og utfordre ideer om «det nasjonale», og særlig når minoritetsdiskurser inneholder motstand mot majoritetsdiskurser (Kongslien, 2005, s. 43). Her er det relevant å henvise til AYINs historie og representantens beskrivelse av utfordringer og den sosiale konteksten på 1990-tallet. Det er selve minoritets- og innvandrerperspektivet på samfunnet som utgjør de nye temaene, påpeker Kongslien (2005, s. 43). Gjennom sine narrative fortellinger kan minoritetslitteratur bidra til en omskriving av «det nasjonale» (Kongslien, 2005, s. 44). Innvandrere og «andre» kan, ifølge Kongslien, omdefinere forholdet mellom marginen og

22 Kongslien påpeker at deler av dette feltet også omtales som eksil-litteratur, verdenslitteratur og transnasjonallitteratur (2005, s. 35). Her vil jeg løfte frem en viktig gruppe forfattere som har utmerket seg i Norge det siste tiåret, nemlig ICORNs «fribyforfattere»: forfattere, journalister, skribenter, oversettere og illustratører som har flyktet fra sitt hjemland på grunn av sensur og trusler (jf. Jensen, 2008).

sentrumet gjennom sin «identitetssøken» og kan påvirke en nasjonal identitet slik at den fremstår som mer transnasjonal (2005, s. 44).

Et viktig poeng er at litteratur som inneholder og representerer «nye stemmer», bidrar til nye sosiale historier. Formidling av nye sosiale historier med globale, transnasjonale og internasjonale perspektiver kan påvirke ideer om «det norske» og forholdet mellom en nasjon og dens segmenter. En organisasjon som AYIN kan være et relevant referansepunkt, og materialet kan inneholde relevant informasjon som minoritetslitteraturen berører.

Trykksaker og minoritetskilder

Nasjonalbiblioteket forvalter også minoritetskilder innen småtrykk, aviser og andre trykksaker som omfattes av pliktavleveringsloven. I forbindelse med Mangfoldsåret i 2008 inviterte Nasjonalbiblioteket representanter for Rådet for innvandrersamfunn i Oslo og Enhet for mangfold og integrering (EMI) til et møte for å diskutere pliktavlevering av trykksaker. Et formål var å øke bevisstheten blant innvandrersamfunn om pliktavlevering og få kunnskap om ulike organisasjoners holdninger til avlevering. Et forslag fra representanter for innvandrersamfunn var at Nasjonalbiblioteket kan benytte informasjonskampanjer som viser innvandrere som en del av den norske kulturhistorien og historiefortellingen. Dette kan også anses som en appell for mer «åpenhet» og mer inkluderende fortellinger.

Samme år sendte Nasjonalbiblioteket et brev med overskriften «Mangfold i Nasjonalbiblioteket» og en brosjyre om pliktavlevering til organisasjonene. Brevet forklarte hvorfor avlevering er viktig, og oppmuntret organisasjoner til å levere materialet.

Nasjonalbiblioteket er Norges hukommelse, og våre samlinger er sentral for forskning i landet. Det er viktig at samlingene gjenspeiler samfunnet som vi har i dag, slik at forskere og andre i fremtiden ikke skal få et feilaktig bilde av vår tid. Mye av det som blir gitt ut av innvandrere og andre minoriteter i landet, blir allerede avlevert til NB, men en god del risikerer også å gå tapt for ettertiden. Nasjonalbibliotekets samlinger kan brukes av alle i Norge. Materialet dere leverer inn til oss, blir tatt vare på og blir tilgjengelig også for deres barn og barnebarn.²³

23 Brevet med overskriften «Mangfold i Nasjonalbiblioteket» fra Nasjonalbiblioteket, datert 21.08.2008.

Slik det er beskrevet, bidrar pliktavlevering til å sikre minoritetskilder og en helhetlig samfunnsdokumentasjon. AYIN kan, ut fra det som står ovenfor, avlevere publiserte brosjyrer, plakater og trykksaker til Nasjonalbiblioteket, og dette materialet vil opptas i samlingen uten vurdering fordi materialet omfattes av pliktavleveringsloven. Kunne pliktavleveringens brede omfang også ha blitt benyttet som utgangspunkt for å utvide innsamlingen av upubliserte minoritetskilder som ikke omfattes av loven?

Anskaffelse, privatarkiver og minoritetskilder

Privatarkiver består av upublisert materiale skapt av private aktører. Privatarkivmateriale anses å inneholde kildenes egne tanker, stemmer og ufiltrerte beskrivelser av samfunnsliv og forhold i deres samtid (Røsjø, 2012, s. 227).²⁴ Nasjonalbibliotekets samling med privatarkiver inneholder dokumenter fra middelalderen til vår egen tid og omfatter manuskripter, brev og privatarkiver etter personer, institusjoner og foreninger som har vært medvirkende på et nasjonalt nivå innen kunst- og kultursektoren. Privatarkiver opptas i samlingen etter vurdering av Nasjonalbibliotekets fagspesialister.

Ifølge institusjonens samlingspolitikk skal innkjøp, gaver og deponering vurderes etter samme kriterier: kulturell eller samfunnsmessig verdi og relevans og potensial for forskning og formidling. Anskaffelser av materiale som ikke er omfattet av loven, som upublisert materiale og utenlandske dokumenter som omhandler nordmenn eller norske forhold, skal skje ut fra samme kriterier. Materialet som AYIN ønsker å bevare, ville ha utgjort en gave som består av både publisert og upublisert materiale og på den måten omfattes av disse kriteriene.

Å avgrense samlinger og prioritere bevaringsområder er en nødvendighet for bevaringsinstitusjoner. Nasjonalbiblioteket prioriterer privatarkiver med kulturell og samfunnsmessig verdi, for eksempel privatarkiver til kunstnere, forfattere, artister eller kunstnerforeninger. Ungdomsorganisasjoner i gråsonen mellom samfunnsutvikling og kulturlivet faller utenfor disse kriteriene. Selv om det ligger mange fornuftige hensyn til grunn for avgrensning, er det viktig å spørre hvor grensen mellom samfunnsarbeid og kulturlivet går. Svaret er selvsagt ikke entydig. Et vurderingskriterium for Nasjonalbiblioteket er at

24 Dette perspektivet diskuteres i NOU 1987:35 *Samtidens arkiver – fremtidens kildegrunnlag*. Arkivverkets presserende oppgaver.

personen eller organisasjon er anerkjennelsesverdig og har tilknytning til publisert åndsverk, kunstnerisk virksomhet eller kulturlivet.

I fremtiden kan det være at privatarkiver etter Haddy N'jie, Thomas Tawala Prestø og Tabanka Dance Ensemble, artistkollektivet Queendom eller andre tidligere medlemmer i AYIN vurderes for opptak i samlingen. Hvordan vil deres materiale vurderes? Eller hva med privatarkiver etter aktivist Saynab Mikalsen (tidligere Mohamud), forfatter og entreprenør Loveleen Rihel Brenna, Khalid Hussain – forfatter av romanen *Pakkis* (1986), Mela-festivalgeneral Khalid Salimi, *Utrop – Norges første flerkulturelle avis*, kunstneren Fadlabi eller artister som Karpe Diem og Nico og Vinz? Er kulturell og samfunnsmessig verdi basert på tilknytning til majoritetsbefolkningen og dens verdier, aksept eller normer? Er det tilstrekkelig at personer er kjent av landets ulike minoritetsgrupper, i smale kulturkretser eller i bestemte flerkulturelle miljøer? Slike spørsmål bør også drøftes når det gjelder innsamling av minoritetskilder og Nasjonalbibliotekets bidrag til helhetlig samfunnsdokumentasjon. Er det viktig for AYINs representant at materialet bevares av en nasjonal institusjon som Nasjonalbiblioteket eller Riksarkivet fremfor en lokal eller regional institusjon? Et like viktig spørsmål er om det er viktig for Nasjonalbiblioteket at materialet inngår i deres samling som et supplement til pliktavleverte minoritetskilder.

Visjoner, verdier og innsamling

Byens hukommelse – «Spor etter oss» fra «Oslos Multikulturelle arkiver»

Enkelte bevaringsinstitusjoner har vurdert å samle inn minoritetskilder og har initiert prosjekter som bygger på institusjonens mandat og bevaringsprofil. Prosjektene er i tråd med kulturpolitiske målsettinger for inkludering og for innsamling, bevaring og formidling. NOU 1987:35 *Samtidens arkiver – fremtidens kildegrunnlag* påpekte at det er en viktig samfunnsoppgave å sikre at vår samtid og ettertid «kan ha et best mulig kildemateriale i form av et sammensatt og representativt utvalg av arkiver» (Sønneland, 1987, s. 11). Stortingsmeldingen om arkiv (Meld. St. 7 (2012–2013)) påpekte at det fantes en lav andel privatarkiver «i arkivdepotenes samlede nasjonale hukommelse». ²⁵

25 <http://arkivverket.no/arkivverket/Arkivutvikling/SAMDOK>

«Spor etter oss» i regi av Oslo byarkiv i perioden 2004–2007 var det første omfattende innsamlingsprosjektet i Norge som hadde minoritetskilder som hovedtema (Røsjø et al., 2007, s. 6). Prosjektet hadde som formål å sikre «en flerkulturell innsamling og formidling» og bidra til en rikere og mer flerstemmig kollektiv hukommelse (Røsjø et al., 2007, s. 5). Bakgrunnen for prosjektet var at det fantes lite materiale i arkivet som gjenspeilte Oslos flerkulturalitet. Ifølge *Spor Etter Oss «Oslos multikulturelle arkiver»* (Røsjø et al., 2007), som ble skrevet etter at prosjektet var avsluttet, viste arkivmaterialet som fantes i offentlige institusjoner «ensidig myndighetenes møte med innvandrerbefolkningen» (s. 5).

Vi kan fastslå at nye minoriteter er overrepresentert i samfunnsminnet som sosialklienter på grunn av utvalgsmetoder for kassasjon og underrepresentert i samfunnsminnet ellers. (Røsjø et al., 2007, s. 5)

Det å gjøre arkiver fra viktige innvandrergrupper i Oslo by tilgjengelige og sikre dem for ettertiden fremmer også kulturvern. Det var fare for at materialet fra 1960- og 1970-tallet skulle gå tapt (jf. Røsjø et al., 2007). Oslo byarkiv etterlyste materiale fra et vidt spekter av organisasjoner og fra forretninger, trossamfunn og private personer. Dette er et eksempel på tetting av hull, i motsetning til å produsere «stillheter» (Trouillot, 1995).

Inkluderende prosesser som intervjuer var en viktig del av den metodiske tilnærmingen. Selve rapporten (Røsjø et al., 2007) henvender seg til minoritetsorganisasjoner og personer med minoritetsbakgrunn som fremtidige arkivskapere. Nordic Black Theatres utklippbok var det første arkivstykket som ble samlet inn gjennom prosjektet. Andre organisasjoner som overrakte materiale til Oslo byarkiv, var Gambisk forening, MiRA-Senteret – ressursenter for innvandrere og flyktningkvinner samt Fremmedarbeiderforeningen (FAF). Dokumentene er viktig for at vi skal få en bedre forståelse av «history from the bottom up», eller «folkets historie» i Norge (jf. Zinn, 1980). Norsk samfunnsutvikling sett fra «fremmedarbeidernes» perspektiv er viktig. Uten slike arkiver kan det skapes et skeivt bilde av samfunnet og nye minoriteters bidrag (Røsjø, 2012; SAMDOK, 2014).

Ifølge prosjektrapporten fantes det fem innvandrerorganisasjoner tidlig på 1980-tallet, mens det i 2007 var mer enn 350 organisasjoner, hvorav 12

hadde kontor utenfor Oslo (Røsjø et al., 2007, s. 8). Da prosjektet ble avsluttet, bevarte Oslo byarkiv 21 arkiver som var skapt av minoritetspersoner eller -organisasjoner.²⁶

Prosjektet ble fulgt opp med et forskningsprosjekt ledet av Ellen Røsjø. Hun sammenlignet innholdet i myndighetenes offentlige arkiver om minoriteter, med innholdet i «multikulturelle» privatarkiver bevart av Oslo byarkiv, og arkivmateriale innsamlet av Opplandsarkivet.²⁷

Forskningsprosjektet konkluderte med at arkivene skaper et skjevt bilde av de nye minoritetene om vi bare bevarer det offentliges arkiv (Røsjø 2012). Minoritetspersoners stemmer ekskluderes da fra vår felles hukommelse. Dette vil igjen få konsekvenser for arkivenes formidlingsarbeid og for brukernes mulighet til å søke informasjon av betydning for egen identitet. Etterkommerne og andre interesserte vil ikke kunne finne særlig tydelige spor av disse menneskenes egne blikk og stemmer. Da får vårt samfunn i beste fall et skjevt bilde der ettertida vil måtte lese det som er bevart i de offentlige arkivene, 'mot hårene' for å finne enkelte slike spor, slik som Kaisa Maliniemi har vist med den nasjonale minoriteten kvenene. (SAMDOK, 2014, s. 61)

Røsjøs konklusjon bekrefter behovet for å styrke innsamlingen av minoritetskilder. Dette er et bevaringsområde som berører alle kulturarvinstitusjoner. Prosjektets arbeidsmetode viser også bevaringsinstitusjoner som samfunnsaktører (jf. Bleken & Hosar, 2011). Prosjektet til Oslo byarkiv er et eksempel på bruk av åpenhet i innsamling, forvaltning og formidling. Gjennom prosjektet kunne Oslo byarkiv utvikle nye standarder og kriterier og heve sin kompetanse om Oslos minoritetsgrupper og -organisasjoner. Nye standarder og metoder for vurdering og beskrivelse av materiale kan utvikles i samarbeid med kildegrupper og gjennom prosesser som prioriterer medvirkning og inkludering (jf. Carter, 2006; Maliniemi, 2010b; Røsjø et al., 2007). På denne

26 Utenom i Oslo byarkiv var 13 arkiver bevart i Det Mosaiske Trossamfund i Oslo. Et arkiv fra Islamsk Kvinnegruppe Norge var bevart i Riksarkivet, og i Statsarkivet i Tromsø fantes det arkiv for Norges Reindriftsamers Landsforbund og Kautokeino flyttsamslag. Sámi Arkiiva har et nasjonalt ansvar for å bevare arkivmateriale fra samiske samfunn.

27 Opplandsarkivet avdeling Maihaugen på Lillehammer og prosjektet «Arkivdokumentasjon av nyere innvandring til Oppland» (2007–2011) er eksempel på innsamling som bunner i samfunnsengasjement. Prosjektet benyttet feltarbeid og aktiv innsamling for å tette hull i samlinger og dokumentere innvandring til et fylke de siste tretti årene. Prosjektet dokumenterte historiene til 200 nye opplendinger gjennom intervjuer og innsamling av arkivmateriale. Det innsamlede materialet består av historier og arkiver fra personer og organisasjoner med bakgrunn fra ulike land (Bleken & Hosar, 2011).

måten kan åpenhet bidra til nye diskurser om og fremstillinger av norsk samfunnsutvikling og minoritetsgrupper i Norge.

Kildegrupper, medvirkning og inkludering

Inkluderende prosesser basert på samarbeid med kildegrupper kan bidra til kompetanseheving for institusjoner i form av mer kunnskap om kildegrupper og materialet. I utredningen til SAMDOK omtales medvirkning som en metode for inkludering.

Medvirkning handler om å åpne institusjonene, slippe til et større mangfold, flere stemmer, andre perspektiv og nye gjester. Fokus må være på prosessen og ikke først og fremst på resultatet. Resultatene fra medvirkningsprosjektene i arkivsektoren er svært interessante – fra utstillinger til arbeid med grupper som det har vært vanskelig å nå fram til tidligere. (SAMDOK, 2014, s. 59–60)

Medvirkning gir institusjoner mulighet til å komme i kontakt med ulike målgrupper, og det kan gi kildegrupper innsyn i institusjonelle prosesser som omhandler dem selv. Prosjektet til Oslo byarkiv er et eksempel på inkluderende prosesser som øker kompetansen hos både institusjoner og kildegrupper. I prosjektet er det gjort et grunnarbeid som utgjør tre ulike metoder for arbeid med kildegrupper. Disse metodene går ut på at bevaringsinstitusjoner 1) kartlegger organisasjoner og deres materiale, 2) oppretter informasjonskampanjer og driver kompetansebygging om arkivdanning overfor kildegruppene og 3) samarbeider med andre arkiver.

En form for kompetansebygging for kildegrupper er aktiv veiledning i hvordan man kan etablere egne arkiver (SAMDOK, 2014, s. 60). «Deltakende arkivering», utviklet av Shilton og Srinivasan (2007, s. 10), oppfordrer bevaringsinstitusjoner til å samarbeide med det aktuelle lokalsamfunnet eller minoritetsgruppen når materialet til arkivet skal velges, ordnes og beskrives. Slike metoder bygger tillit og er viktige for tilrettelegging, avtaler, overlevering og deponering av privatarkivmateriale (SAMDOK, 2014, s. 61).

Gjennom aktiv veiledning og andre prosesser der kildegruppen kan være en aktiv part i arkivdanningen, legges det vekt på kildegruppens kunnskap når materialets relevans skal vurderes. Kildegrupper har ofte egne ideer om materialets betydning. Minoritetsorganisasjoners og andre frivillige organisasjoners relevans for «det nasjonale» må selvfølgelig vurderes i hvert enkelt tilfelle.

En organisasjons relevans kan virke vanskelig å vurdere, særlig hvis den ser ut til å være i en begynerfase og sammenlignes med organisasjoner som er eldre.

Avslutning: Minoritetskilder, nasjonale samlinger og kulturarvproduksjon

Å samle nasjonen og å forene dens segmenter viser til hvordan åpenhet og inkludering kan ivaretas i kulturarvinstitusjoners symbolske, instrumentelle og produktive oppgaver. Nasjonale arkiver, biblioteker og museer er også arenaer, «contact zones» (jf. Clifford, 1997), der forholdet mellom nasjonen og dens dynamiske befolkningsgrupper stadig reforhandles. I denne sammenhengen bidrar nasjonale bevaringsinstitusjoner til å definere kildegruppers relevans for «det nasjonale». Å sikre minoritetskilder, særlig privatarkivmateriale, kan bidra til «å tette hull» i nasjonens hukommelse.

Innsamling av dokumenter er et viktig moment i kunnskaps- og kulturarvproduksjon. Gjennom innsamling og formidling er institusjoner med på å legitimere fakta og fortellinger. Det oppstår «stillheter» eller hull i historien når kilder går tapt, men også når kilder blir glemt, oversett og avvist (jf. Trouillot, 1995). Arkiverende biblioteker har kriterier og vurderingsprosesser, og er dermed ikke nøytrale. Hull er ofte konsekvenser av individuelle vurderinger, innsamlingsprosesser og institusjonelle kriterier. Maliniemis analyse av arkiver gjelder også for arkiverende biblioteker. «De gjør bestemte valg, og deres valg har betydning» for hvordan materialet blir «bevart, beskrevet, og senere for forskning som blir gjort» (2010b, s. 150).

Større oppmerksomhet om «nyere» minoriteter som kilde- og opphavsgrupper i Norge er i tråd med kulturpolitiske prioriteringer knyttet til inkludering. Åpenhet kan brukes i selektiv innsamling og til å formidle minoriteters historie som norsk historie. En utfordring fremover er kompetanseheving i institusjoner. Flere institusjoner kunne, i teorien, samlet, bevart og formidlet AYINs arkivmateriale, men det krever i første omgang en flerfaglig vurdering og forståelse av materialet og organisasjonen.

Privatarkiver er skapt av individer og organisasjoner for å støtte deres egne verdier og mål. Kildegruppens arkivdanning er hverken politisk eller kulturell nøytral. AYINs arbeid med å styrke medlemmenes identitet og heve kunnskapsnivået i samfunnet på 1990-tallet vokste ut fra sosiale utfordringer for minoritetsungdom i Norge. Det er viktig å påpeke at – bevisst eller ubevisst for

AYINs representant – arkivdanning er en forlengelse eller fortsettelse av organisasjonens identitetsarbeid. De vil ikke «forsvinne i glemmeboka», som AYINs representant skrev i e-posten ovenfor.

Det er interessant å påpeke parallellene mellom arbeidet til henholdsvis AYIN og American Jewish Historical Society. Begge ønsker å etterlate seg spor som kan påvirke historieforståelsen og fortellinger i fremtiden. Begge forsøker å påvirke en historie de er en del av. Det siste gjelder også medarbeidere på kulturarvinstitusjoner som vurderer materialet i forbindelse med innsamling, bevaring og formidling. Medarbeiderne er også viktige aktører i kulturarvproduksjon og utførelse av identitetspolitikk. Det er i denne sammenheng interessant å diskutere hvordan arkiver etter minoriteter i Norge oppstår og finner veien til nasjonale og andre institusjoner.

Åpenhet, som verdi, tankemåte og praksis, kan inspirere nye målsettinger, kriterier og metoder, som prosjektet til Oslo byarkiv (Røsjø et al., 2007) viser. Prosjektet sikret og synliggjorde materiale som kan brukes i forskning og dokumentasjon, og som kan bidra til nye fremstillinger av samfunnet og minoritetsgrupper i Norge.

Nasjonalbibliotekets forvaltning av pliktavleveringsloven bidrar til at et bredt spekter av samtidsdokumenter blir sikret. Ulike meninger og institusjonelle praksiser kan likevel bidra til varierende vurderinger av materiale fra samme skaper eller utgiver. Lovens ukritiske åpenhet kan også brukes produktivt som et utgangspunkt for anskaffelse, selektiv innsamling og vurdering av materiale som ikke omfattes av loven – slik det heter i brevet som Nasjonalbiblioteket sendte ut til ulike innvandrersorganisasjoner i 2008, i forbindelse med Mangfoldsåret: «Det er viktig at samlingene gjenspeiler samfunnet som vi har i dag, slik at forskere og andre i fremtiden ikke skal få et feilaktig bilde av vår tid.»

Aktiv innsamling av minoritetskilder og privatarkiver i nasjonale institusjoner kan forebygge at ettertiden får et feilaktig bilde av vår tid. Aktiv innsamling er også viktig for å heve kunnskapen om kildegrupper og deres ulike perspektiver samt heve gruppenes kompetanse om arkivdanning og avlevering av materiale. Flere by- og regionalarkiver har prøvd ut modeller og metoder. Disse bør vurderes av flere nasjonale institusjoner.

Nasjonalbiblioteket bidrar også til å sikre helhetlig samfunnsdokumentasjon gjennom å samarbeide med andre arkivdannende institusjoner med ulike bevaringsområder. Nasjonalbiblioteket prioriterer privatarkiver fra «kunst- og kultursektoren», mens Riksarkivet bevarer arkiver for private aktører «som har

vært aktive på nasjonalt nivå». Oslo byarkivs prosjekt «Spor etter Oss: Oslos multikulturelle arkiver» viser at det å bevare og synliggjøre privatarkiver skapt av Oslos minoriteter kan fremme inkludering og helhetlig samfunnsdokumentasjon som gjøre nye sosiale historier mulige. Til tross for avtaler mellom institusjoner er det viktig at en nasjonal bevaringsinstitusjon også prioriterer arkiver og kildemateriale som er skapt av nyere minoriteter.

Minoritetskilder er spor etter mennesker, og de er viktige for at vi skal kunne dokumentere og forske på ulike aspekter ved norsk samfunnsutvikling, ikke bare minoriteter og kulturelt mangfold. For å oppnå helhetlig samfunnsdokumentasjon er det en forutsetning å ha et inkluderende tanke sett om minoritetskilder, og om hvordan materialets kulturelle eller samfunnsmessige verdi og relevans for forskning og formidling defineres. Nasjonale bevaringsinstitusjoner sjonglerer mange oppgaver og prioriteringer, men det er viktig at mangfold og kildemateriale som er skapt av og om minoriteter, omtales tydelig i samlingspolitikk og bevaringsplaner. Nasjonale institusjoner kan ikke utsette å samle inn minoritetskilder. Det er like fornuftig å samle inn minoritetskilder i dag som det er å tette hull i historiske samlinger om 150 år.

Referanser

- ABM-utvikling (2006). *Arkiv, demokrati og rettferd* (Vol. 28). Oslo: ABM-utvikling.
- Banik, V.K. (2015). Nasjonale minoriteter i Norge. https://snl.no/nasjonale_minoriteter_i_Norge. Hentet 08.03.16.
- Bleken, K. & Hosar, M. (2011). *Hit! Her! Nå!: hele verden i Oppland* (Vol. #70). Oslo: Norsk kulturråd.
- Bui, K. & Getachew, S. (2005). *Karakterboken: minoritetsungdom snakker om skole*. Oslo: Agenda X.
- Carter, R.G.S. (2006). Of Things Said and Unsaid: Power, Archival Silences, and Power in Silence. *Archivaria* (61), 18.
- Clifford, J. (1997). *Routes: Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Cook, T. (2011). 'We Are What We Keep; We Keep What We Are': Archival Appraisal Past, Present and Future. *Journal of the Society of Archivists*, 32(2), 173–189. doi: 10.1080/00379816.2011.619688.
- Daniel, D. (2010). Documenting the Immigrant and Ethnic Experience in American Archives. *The American Archivist*, 73(1 (Spring/Summer 2010)), 22.
- Einarsen, H.P. (2005). *Mellom undringshjem og kamparenaer: Museer og den flerkulturelle virkeligheten* (Vol. 12). Oslo: ABM-utvikling.

- Eriksen, T.H. (2008). *Globalisering: åtte nøkkelbegreper*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Falahat, A. & Cissé, Y. (2011). *Afrikanere i Norge gjennom 400 år = 400 years of black Norway*. Oslo: Afrikanere i Norge.
- Holmesland, H. (2006). *Arkivene, bibliotekene, museene & de nasjonale minoritetene* (Vol. 25). Oslo: ABM-utvikling.
- Jahren, E. (2006). *Rasisme på nært hold: en gruppe unge norsk-afrikanere om erfaringer med rasisme og betydningen av identitetsarbeid*. Masteroppgave i sosiologi. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- JanMohamed, A.R. & Lloyd, D. (1987). Introduction: Minority Discourse: What Is to Be Done?, *Cultural Critique* (7), 5–17. doi: 10.2307/1354148
- Jensen, K.O. (2008). *De stemmeløses røst: norske fribyforfattere gjennom ti år*. Oslo: Cappelen Damm.
- Jimerson, R.C. (2007). Archives for All: Professional Responsibility and Social Justice. *The American Archivist*, 70(2), 252–281.
- Johnston, I. (2001). Who's History is it Anyway? *Journal of the Society of Archivists*, 22(2), 16.
- Kaplan, E. (2000). We Are What We Collect, We Collect What We Are: Archives and the Construction of Identity. *The American Archivist*, 63(1), 126–151.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage*. Berkeley: University of California Press.
- Kongslien, I. (2005). Migrant or Multicultural Literature in the Nordic Countries. I J.F. Grønn (red.), *Nordic voices: literature from the Nordic countries* (s. 34–45). Oslo: ABM-utvikling.
- Kongslien, I. (2007). New Voices, New Themes, New Perspectives: Contemporary Scandinavian Multicultural Literature. *Scandinavian Studies*, 79(2), 197–226.
- Maliniemi, K. (2009). Public records and minorities: problems and possibilities for Sámi and Kven. *International Journal on Recorded Information*, 9(1), 15–27. doi: 10.1007/s10502-009-9104-3
- Maliniemi, K. (2006). Arkiv og minoriteter: nyere arkivteorier og studiet av minoriteter i offentlige arkiver. I *Arkiv, demokrati og rettferd*. ABM skrift #28. Oslo: ABM-utvikling.
- Maliniemi, K.J. (2010a). Arkivdokumentene forteller: to kommuner - to typer minoritetspolitikk ABM-skrift (online) (Vol. 65). Oslo: ABM-utvikling.
- Maliniemi, K.J. (2010b). *Hva arkivene skjulte: en undersøkelse av kvensk og samisk i offentlige arkiver i Kistrand (Porsanger) og Nordreisa 1865–1948*. Oslo: ABM-media.
- Meld. St. 10 (2011–2012) *Kultur, inkludering og deltaking*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Meld. St. 7 (2012–2013) *Arkiv*. Oslo: Kulturdepartementet.
- NOU 2013:4 (2013). *Kulturutredningen 2014: utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 18. mars 2011: avgitt til Kulturdepartementet 4. mars 2013*. Oslo: Kulturdepartementet.
- OMOD (2006). *Ung, svart & norsk: pionerer i Norge*. Oslo: Organisasjonen mot offentlig diskriminering, OMOD.

- Peers, L. & Brown, A.K. (red.) (2003). *Museums and Source Communities: A Routledge Reader*. London & New York: Routledge.
- Røkdal, P. (red.) (2005) *ABM-institusjonene i Norden. Kompetanseoppbygging for et multikulturelt normalsamfunn*. Oslo: ABM-utvikling.
- Røsjø, E. (2012). Majoritets- og minoritetsperspektiv i arkivbevaring. *Tidsskriftet Arkiv*, 3.
- Røsjø, E., Meijer, O.A., Khan, A.I. & Røde, G. (red.) (2007). *Spør etter oss. «Oslos multikulturelle arkiver»*. Oslo: Oslo byarkiv.
- SAMDOK, Samla samfunnsdokumentasjon (2014) *En helhetlig samfunnshukommelse. Delprosjekt Privatarkiv*. Utredning levert Riksarkivaren 31.12.2014. Oslo: Riksarkivet.
- Shaka prosjektgruppe (2002). *Svarting* (2. utg.). Oslo: SHAKA, Prosjektgruppe mot verbal vold i AYIN.
- Shilton, K. & Srinivasan, R. (2007). Counterpoint: Participatory Appraisal and Arrangement for Multicultural Archival Collections. *Archivaria*, 63(Spring 2007), 14.
- St.meld. nr. 17 (1996–1997) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- St.meld. nr. 47 (1996–1997) *Kunstnarane*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 48 (2002–2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*. Oslo: Kulturdepartementet.
- St.meld. nr. 17 (2005–2006) *2008 som markeringsår for kulturelt mangfold*. Oslo: Kulturdepartementet.
- Sønneland, H.M. (1987). *Samtidens arkiver – fremtidens kildegrunnlag: Arkivverkets presserende oppgaver: rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kultur- og vitenskapsdepartementet 27. februar 1986: avgitt til departementet september 1987* (Vol. 1987:35). Oslo: Universitetsforlaget.
- Tisdell, M. (2006). *Cuban Museums and Afro-Cuban Heritage: Fragments and Transitions in Daily Life*. Doktorgradsavhandling for ph.d. Cambridge, MA.: Department of Anthropology, Harvard University.
- Tisdell, M. (2008). Three Interpretations of Materiality and Society: Afro-Cuban Heritage and the Cuban Slave Route Museum. I H. Glørstad & L. Hedaeger (red.), *Six Essays on the Materiality of Society and Culture* (s. 87–125). Staviksvågen: Bricoleur Press.
- Trouillot, M.-R. (1995). *Silencing the Past: Power and the Production of History*. Boston: Beacon Press.
- Utrop - Norges første flerkulturelle avis.
- Vaagan, R. (2005). *Bibliotekene og det flerkulturelle Norge*. ABM-skrift #22. Oslo: ABM-utvikling.
- Zinn, H. (1980). *A people's history of the United States*. New York: Harper & Row.